

Тұманбай Молдағалиев

(библиографиялық шолу Тұманбай Молдағалиев - 85 жыл)

Тұманбай Молдағалиев қазақ лирикасының королі еді.
Тұла бойы тұнып тұрған сезім болатын.
Махаббат пен сүйіспеншіліктен жаратылған жан еді.
Оның лирикаларынан құс қанатының сусылы,
желдің үілі, судың сылдыры, жапырақтардың
сыбдыры естіліп тұратын.
Дүниедегі тебіреністер мен тербелістердің
ақыны еді.

Темірхан Медетбек.

Тұманбай Молдағалиев 1935 жылы 20 наурызда Алматы облысының

Еңбекшіқазақ ауданындағы Жарсу ауылында туған. 1956 жылы Қазақ мемлекеттік университетінің филология факультетін тамамдаған. Еңбек жолын «Лениншіл жас» (қазіргі «Жас алаш») газетінде әдеби қызметкер болудан бастаған. 1956–1959 жж.

«Пионер» журналында әдеби қызметкер, 1959–1971 жж. «Жазушы» баспасында редактор, аға редактор болған. 1971—1973 жж. «Балдырған» журналында

жауапты хатшы, 1973–1984 жж. «Жалын» альманахының бас редакторы қызметтерін атқарған. 1984–1986 жж. Қазақстан Жазушылар одағы басқармасының хатшысы болды. Қазір «Балдырған» журналының бас редакторы

Тұңғыш өлеңдер жинағы 1957 жылы «Студент дәптері» деген атпен жарық көрді. Содан бергі уақыт ішінде ақынның қырықтан астам кітабы басылды. Орыс және батыс классиктерінің, сондай-ақ туысқан республикалар ақындарының өлеңдерін қазақшалаған. 1968 жылы «Жаңа дәптер» жинағы үшін

Республика Комсомолы сыйлығының, 1982 жылы «Жүректегі жазулар» кітабы үшін Қазақ КСР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты атанған. 1992 жылы Бүкіл Түркі дүниесі ақындарының Физули және Жамбыл атындағы Халықаралық сыйлықтарын алды. Қазақстанның Халық жазушысы. «Парасат» орденінің (2004) иегері.

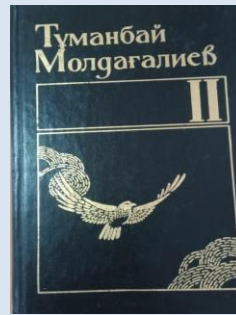
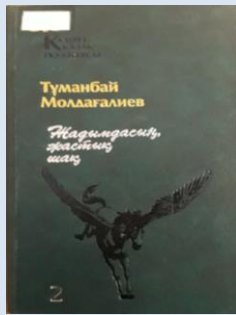
Н.Тілендиевтің, Ш.Қалдаяқовтың, Ә.Бейсеуовтің көптеген әндеріне өлең жазған («Құстар әні», «Құстар қайтып келеді», «Бақыт құшағында», «Әнім сен едің», «Шақырады көктем», т.б.). 2007 жылы «Құстар қайтып барады» атты ән текстерінің жинағы шықты.

1957 жылы «Тың жерді игергені үшін», 1970 жылы «Еңбектегі ерлігі үшін» медальдарымен, Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің Грамотасымен марапатталған.

Шығармалары: Студент дәптері. Өлеңдер. А., ҚМКӘБ, 1957; Кәмила. Өлеңдер мен поэма. А., ҚМКӘБ, 1960; Құралай. Өлеңдер. А., ҚМКӘБ, 1961; Алатау қызы. Өлеңдер мен поэма. А., ҚМКӘБ, 1964; Зулайды күндер. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1966; Жаңа дәптер. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1967; Шақырады жаз мені. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1969;

Қош, көктем. Таңдамалы. А., «Жазушы», 1971; Жүрек ояу қашанда. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1973; Хаттар, хаттар. Поэмалар. А., «Жазушы», 1974; Махаббат оты сөнбейді. Өлеңдер. А., 1975; Мен де жиырма жаста едім. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1976; Құстар қайтып келеді. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1978; Таудан түскен сәуле. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1979; Жиырма бесінші көктем. Бір томдық. А., «Жазушы», 1980; Жүректегі жазулар. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1983; Тынық мұхит дәптері. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1985; Таңдамалы шығармаларының үш томдығы. Жаз да өтіп барады. 1996; Сарыала күз келгенде. 2000; Туған елім – тірегім. 2001; Сағындырған көктемдер. 2002; 14 томдық шығармалар жинағы. 2004; II томдық өлеңдер жинағы. А., «Жазушы», 2005; Шыңдағы гүлдер. А., «Жазушы», 2006; Қар жауып тұр. А., «Жазушы», 2008; Ұмытпа мені. А., «Дәуір», 2009.

Тұманбай Молдағалиевтің ақындық өнері мен шығармашылық жолы дүние танудан, адам сезімінің сан алуан үйлесімділігін тоғыстырудан тұратынын байқаймыз. Ақын жырларының ән бойында мейірім, шапағат, жақсылық, адамгершілік, азаматтық, күрескерлік, ата-баба рухына тағзым, атамекенге деген сүйіспеншілік сияқты ұғымдардың асқақтығын неғұрлым биіктету алдыңғы саптан көрінеді. Тұманбай Молдағалиев қашан да толассыз жазып, тебіреніп тереңнен жыр толғап келеді. Ақынның қайсы бір өлеңін оқысаңыз да, отсыз, ойсыз дүниені кездестіре алмайсыз.

Ақынның «Шақырады көктем» атты өлеңі де осы ойды қуаттайды.

Бұл өлеңнің желісі алдымен адалдықты, айнымас достықты, ақ ниетті жырлауға құрылса, екінші жағынан барлық өзен-суымен, иісі аңқыған көгі, гүлімен асығып келе жатқан көктемді аңсау деп білеміз. Ақын көктем жайлы бір ауыз сөз айтпағанымен, оның белгілерін жырлағанының өзін – көктемді жырлағаны деп ұғынамыз.

Ақынның сезімге бай өлеңдерінің бірі – «Құстар қайтып барады». Өмірді – асуға, биікке, түпсіз шыңырау, тұңғыққа балап, табиғаттың әсем шынарын сұлу жырларына қоса білген. Ақынды, жазушыны әдебиетке әкелетін сұлу сезім ол – сағыныш. Сағыныш – өмірге, тіршілікке, туған жерге деген махаббаттан тұрады. Ақын осы өлеңінде сағынышты – табиғатпен, сарала жапырақпен өте әсерлі ұштастыра жазады. Көктемде туған ақынның күн нұрына теңелер жырында адамды неше түрлі қияға, арманға жетелер қуат бар.

Ақынның бүкіл мүддесі, тірлігі – поэзия. Ол біреуге алғысын айтса да, жырмен толғайды, бәзбіреуден орынсыз жапа шексе де өлеңмен тебіренеді. Тағдыр үнемі маңдайыннан сипап тұрмайды.

Тірлікте қаншама шаттық пен қаншама ренішті жағдайлар сабылып, бірінен соң бірі алмасып отырады. Мұндайда ақын өзінің іңкәр сүйіспеншілігін, жан тебіренісін – өлеңіне шағады. Бұл ретте ақынның ақындық парасаты мен болашаққа деген нық сезімі

тоғысқан «Өмір, қымбаттым менің» атты өлеңі еске түседі. Өлеңде өмірдің асау толқындарына деген қуатты қарсылық, оқушының бойын шымырлатар сенімді серпіліс бар. Жырдағы жібек сезім, терең ой, бай мазмұн арқылы адамның ұлылығын, қайрат-жігерін, береке-бірлігін дәріптейді.

Ақын өлең жайлы, өлеңнің ғажайып қасиеті туралы жан-жақты толғай келіп: Өлеңге айтам, өзгеге айтпас нәрсемді, Бақытыма балам сенді, жар сенді.

Өлең менің – тәтті үнім естілер,
Өлең менің – сәтті күнім – сәрсенбі» - деп қасиетті өлеңінің құндылығын сезіне білген. Тұманбай Молдағалиев ақындықты,

ақын болуды жоғары бағалайды. Себебі ол өзінің бар байлығын да, базарын да өлең-жырмен өлшеген.

Ән бойынан өлең құйылып тұратын, қазақ поэзиясындағы шоқтығы биік тұлға – Тұманбай Молдағалиев артына өшпес мұра қалдырды. Оның мұрасы 20 томдық кітапқа жетіп артылады. Өзінің айтуынша, өлең жазуды Ақши мектебінде оқып жүріп бастаған. Ол 5-сыныпта оқып жүргенде сыныпқа жаңа келген бір бала өлең шығаратынын айтқан екен. Ал бала Тұмаш өлеңді тек Абай мен Жамбыл ғана жаза алады деп ойласа керек. Әлгі оқушыға еліктеп, қолына қалам алып, ойына келген жыр шумақтарын қағазға түсіруді бастап кетіпті. Міне, содан өмірінің соңына дейін күндіз-түні тоқтамай қара сөзден алтын теріп, өлең жазумен айналысты.

Құрастырушы: Қазықанова А.Қ.
Ақпараттық-библиографиялық үдерістерді
компьютерлендіру бөлімі

Өмірі мен шығармашылығы жайында әдебиеттер

- **Молдағалиев Т.** Екі томдық шығармалар жинағы. - Алматы: Жазушы. – 2005. Т.1: Дос құшағын жайғанда: өлеңдер. - 376 б. - (Қазіргі қазақ поэзиясы)
- **Молдағалиев Т.** Екі томдық шығармалары. - Алматы: Балауса. – 1995. Т.1 : Өлеңдер. - 384 б.
- **Молдағалиев Т.** Жаз ортасы: өлеңдер мен поэма. - Алма-Ата: Жазушы, 1982. - 144 б.
- **Молдағалиев Т.** Жиырма бесінші көктем: Өлеңдер мен поэма. - Алматы : Жазушы, 1980. - 432 б.
- **Молдағалиев Т.** Екі томдық шығармалары: Өлеңдер. - Алматы: Балауса. – 1995. Т.2: Молдағалиев Т. Өлеңдер. - 384 б
- **Молдағалиев Т.** Екі томдық шығармалар жинағы. - Алматы: Жазушы. – 2005. Т.2: Молдағалиев Т. Жарымдасың, жастық шақ . - 384 б. - (Қазіргі қазақ поэзиясы)
- **Молдағалиев Т.** Мәңгі жас көңіл: Өлеңдер . - Алматы : Жалын, 2007. - 240 б.
- **Молдағалиев Т.** Сағындырған көктемдер: Өлеңдер жинағы. - Алматы: Санат, 2001. - 260 б. - (Жыр-дария)
- **Молдағалиев Т.** Шақырады көктем: өлеңдер. - Алматы: Атамұра, 2003. - 256 б.
- **Молдағалиев Т.** Ғашық жүрек. - Алматы: Өнер, 2007. - 240 б.
- **Молдағалиев Т.** Қар жауып тұр: Өлеңдер. - Алматы: Жазушы, 2008. - 248 б.
- **Молдағалиев Т.** Қош, көктемім: өлеңдер. - Алматы: Жазушы, 2004. - 96 б.
- **Молдағалиев Т.** Құралай: балаларға арналған өлеңдер. - Алматы: Қазақтың мемлекеттік көркем әдебиет баспасы, 1981. - 58 б.
- **Молдағалиев Т.** Құс жолы: повесть және әңгімелер. - Алматы: Жазушы, 2005. - 288 б.
- **Молдағалиев Т.** Үш томдық шығармалар жинағы. - Алматы: Жазушы. – 1990.- Т.1: Өлеңдер мен поэмалар. - 432 б.: сур., портр.
- **Молдағалиев Т.** Үш томдық шығармалар жинағы. - Алматы: Жазушы. – 1990.- Т.2: Өлеңдер мен поэмалар. - 432 б.: сур., портр.
- **Молдағалиев Т.** Үш томдық шығармалар жинағы. - Алматы: Жазушы. – 1990.- Т.3: Өлеңдер. - 432 б. : портр., сур.
- **Молдағалиев Т.** Таңдамалы туындыларының көп томдығы . - Алматы: Қазықұрт, 2002.- Т.8. - 640 б.
- **Тұманбайдың ақындығы:** мақалалар / құраст.: Ж. Молдағалиев, А. Мүкибекұлы. - Алматы: Атамұра, 2005. - 336 б.
- **Молдағалиев Т** Алғашқы кездесу: Сәбит Мұқановтың туғанына-110 жыл // Қызылжар нұры. - 2010. - 13 сәуір.
- **Молдағалиев Т.** Ағамыз сексеннің бесінде, өткеннің бәрі есінде: жазушы Мұзафар Әлімбаев шығармашылығы // Егемен Қазақстан. - 2008. - 29 қазан.
- **Молдағалиев Т** Ақын еді қыран қанат: ақын Әбділда Тәжібаев шығармашылығы // Ақиқат. - 2009. - №7.-.45-47 б.
- **Молдағалиев Т** Ақын еді қыран қанат: Әбділда Тәжібаев-100 // Қазақ әдебиеті. - 2009. - 20 қараша.
- **Молдағалиев Т** Жүмекен туралы сөз: ақын Жүмекен Нәжімеденов туралы // Жалын. - 2008. - №11.-.15-17 б.
- **Молдағалиев Т** Сағи: ақын Сағи Жиенбаев туралы // Егемен Қазақстан. - 2009. - 22 сәуір.

Ол туралы

- **Аханова Б.** Тұманбай Молдағалиев "Бауырлар " // Қазақ тілі мен әдебиеті. - 2013. - №9.- 66-69 б..
- **Ашықбаев Е.** Тұтас Тұмаған: ақын Тұмамбай Молдағалиев // Қазақ әдебиеті. - 2014. - 12-18 қыркүйек.
- **Ақан М.** "Өлең өзі оятып жіберді...": ақын Тұманбай Молдағалиев // Дарабоз. - 2014. - №6.- 6.42-46 б.
- **Әкімханов М.** Махабатты мадақтаған Мәшһүр ақын: // Ақиқат. - 2015. - №3.-100-101 б.
- **Әміреұлы Н.** Тұма жырдың тұнығы еді // Түркістан. - 2015. - 19 наурыз.
- **Гұбайдуллин Б.** Көктем мен күздің арасы... ақын Молдағалиев Т шығармашылығы // Айқын апта. - 2013. - 10 қазан.
- **Дәуренбеков Ж.** Ұрпақтар жалғастығы немесе әдебиеттегі аңыздар // Ана тілі. - 2014. - 9-15 қаңтар .
- **Елемес Қ.** Ол әуелі жақсы адам еді // Қазақ әдебиеті. - 2015. - 20 наурыз.
- **Жұмаділдаев А.** Дана да, бала да.... // Қазақ әдебиеті. - 2015. - 20 наурыз.
- **Жәрібаева Ж.** "Сезім бар көкірегімде кең өлкедей"... // Егемен Қазақстан. - 2016. - 26 қазан.
- **Оразалин Н.** Алаштың ақын жүрегі // Қазақ әдебиеті. - 2015. - 20 наурыз.
- **Өнербаев Б.** Өлеңдері жүректерге жол салған: ақын Тұманбай Молдағалиев // Ана тілі. - 2015. - 4-10 маусым.
- **Қабышұлы Ғ.** Менің де Тұмашым: 10 қазан ақын, лирик Тұманбай Молдағалиевтің дүниеден озғанына екі жыл толды // Парасат. - 2013. - №10.-.20-21 б.
- **Қирабаев С.** Тұмаш // Қазақ әдебиеті. - 2015. - 20 наурыз.
- **Тобаяқов Б.** Тұғыры биік Тұмаға Б. // Президент және халық. - 2015. - 20 наурыз.
- **Тұлға Тұманбай көктемі** шақырады // Қазақ әдебиеті. - 2015. - 20 наурыз.
- **Тұманбай Молдағалиев (1935-2011):** ақын // Аңыз адам. - 2018. - №17.- 5-35 б .